

INTERNATIONAL
SCIENCE REVIEWS



№4 (2) 2021

Social Sciences series



International Science Reviews

Social Sciences series

Published since 2020

No. 4 (2) / 2021

Nur-Sultan

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of Historical Sciences, Professor
Shaikhutdinov M.Y.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

Doctor of Jurisprudence, Professor
Amandykova S.K.

EDITORIAL BOARD:

- | | | |
|--------------------------------------|---|--|
| Irsaliyev S. A. | - | Candidate of Agricultural Sciences, President AIU, (Kazakhstan) |
| Sarsenbay N. A. | - | Candidate of Economic Sciences, (Kazakhstan) |
| Somzhurek B.Zh. | - | Candidate of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan) |
| Amandykova S.K. | - | Doctor of Jurisprudence, Professor (Kazakhstan) |
| Kazhyken M. Z. | - | Doctor of Economic Sciences, (Kazakhstan) |
| Toxanova A.N. | - | Doctor of Economic Sciences, (Kazakhstan) |
| Akhmadiyeva Zh.K. | - | Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor (Kazakhstan) |
| Laumulin M. T. | - | Doctor of Political Sciences, (Kazakhstan) |
| Orlova O.S. | - | Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia) |
| Jacek Zaleśny | - | Doctor of Jurisprudence, Professor (Poland) |
| Francisco Javier Diaz Revorio | - | Dr. hab., Professor (Spain) |
| László Károly Marác | - | PhD (The Netherlands) |
| Verbitskiy A.A. | - | Doctor of Pedagogy, Academician of the Russian Academy of Education (Russia) |

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010000
Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)
E-mail: social-sciences@aiu.kz

International Science Reviews
Social Sciences series

Owner: Astana International University
Periodicity: quarterly
Circulation: 500 copies

«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series No 4

МАЗМҰНЫ

Секция
ҚҰҚЫҚ

КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

Акопян Л.А.

САЙЛАУ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....11

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ

Больбат П.Н.

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ӨКІЛДІК ИНСТИТУТЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ
ТАРИХЫ.....21

Анферова О.А.

БӨЛЕКШЕ САУДА БОЙЫНША МӘМІЛЕЛЕР ЖАСАСУДЫҢ ӨЗГЕШЕ
ТӘСІЛДЕРІ.....29

Перепада О.А.

КОРПОРАТИВТІК ҚҰҚЫҚТАРДЫ ҚОРҒАУ: БІРҚАТАР МӘСЕЛЕЛЕРІ..38

Станкевич Г.В., Вильгоненко И.М.

ЗАҢДЫ ТҮЛҒАЛАРДЫҢ КЕЙБІР САНАТТАРЫНЫҢ ТӨЛЕМ
ҚАБІЛЕТСІЗДІГІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....43

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

Бабаян Р.А.

СУ АСТЫНДАҒЫ МӘДЕНИ МҰРА ОБЪЕКТІЛЕРІН САҚТАУ ЖӘНЕ
ПАЙДАЛАНУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ПРАКТИКАСЫ.....51

ЖАС ІЗДЕНУШІЛЕР

Байболова М.Б.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПАНДЕМИЯ КЕЗЕҢІНДЕ
ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН КЕЙБІР ҰҒЫМДАРДЫ ЗАҢНАМАЛЫҚ
АЙҚЫНДАУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ ТУРАЛЫ.....58

Қорабаева Ж.С.

МЕДИАЦИЯ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
НЫСАНЫ РЕТІНДЕ.....66

Үдербай С.С.

ЖӘБІРЛЕНУШІЛЕРГЕ ӨТЕМАҚЫ ӨНДІРУДІ МӘЖБҮРЛЕП ОРЫНДАТУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ.....71

Бекишева М.О.

КӨМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ЖЫНЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ
ЖАСАҒАНЫ ҮШІН ҚОСЫМША ЖАЗА РЕТІНДЕ АТА-АНА
ҚҰҚЫҒЫНАН АЙЫРУ.....78

«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series No 4

СОДЕРЖАНИЕ

**Секция
ПРАВО**

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

Акопян Л.А.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ ПРАВ.....11

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

Больбат П.Н.

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО
ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА.....21

Анферова О.А.

ИНЫЕ СПОСОБЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ СДЕЛОК НА ТОРГАХ.....29

Перепада О.А.

СПОСОБЫ ЗАЩИТЫ КОРПОРАТИВНЫХ ПРАВ: НЕКОТОРЫЕ
ВОПРОСЫ.....38

Станкевич Г.В., Вильгоненко И.М.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ ОТДЕЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ ЮРИДИЧЕСКИХ
ЛИЦ.....43

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Бабаян Р.А.

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА СОХРАНЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ОБЪЕКТОВ ПОДВОДНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ.....51

МОЛОДЫЕ УЧЕНЫЕ

Байболова М.Б.

К ВОПРОСУ О ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ ОПРЕДЕЛЕНИИ НЕКОТОРЫХ
ПОНЯТИЙ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН.....58

Корабаева Ж.С.

МЕДИАЦИЯ КАК ИННОВАЦИОННАЯ ФОРМА ЗАЩИТЫ ПРАВ
ЧЕЛОВЕКА.....66

Үдербай С.С.

ВОПРОСЫ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ КОМПЕНСАЦИИ
ПОТЕРПЕВШИМ.....71

Бекишева М.О.

ЛИШЕНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ КАК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ
НАКАЗАНИЕ ЗА ПОЛОВЫЕ ПОСЯГАТЕЛЬСТВА В ОТНОШЕНИИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ.....78

**«INTERNATIONAL SCIENCE REVIEWS»
Social Sciences Series No 4**

CONTENT

**Section
LAW**

CONSTITUTIONAL LAW

Hakobyan L.O.

SOME PROBLEMS OF ELECTORAL RIGHTS PROTECTION.....11

CIVIL LAW

Bolbat P.N.

THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE INSTITUTE OF CIVIL
REPRESENTATION.....21

Anferova O.A.

OTHER ABILITIES TO CONCLUDE DEALS AT AUCTIONS.....29

Perepadya O.A.

WAYS TO PROTECT CORPORATE RIGHTS: SOME QUESTIONS.....38

Stankevich G.V., Vilgonenko I.M.

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF INSOLVENCY OF CERTAIN
CATEGORIES OF LEGAL ENTITIES.....43

INTERNATIONAL LAW

Babayan R.A.

INTERNATIONAL PRACTICE OF CONSERVATION AND USE OF OBJECTS
OF UNDERWATER CULTURAL HERITAGE.....51

YOUNG RESEARCHES

Baybolova M.B.

ON THE ISSUE OF LEGISLATIVE DEFINITION OF SOME CONCEPTS
USED DURING THE PANDEMIC IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN...58

Korabayeva Zh.S.

MEDIATION AS AN INNOVATIVE FORM OF HUMAN RIGHTS
PROTECTION.....66

Uderbay S.S.

ISSUES OF ENFORCEMENT OF COMPENSATION TO VICTIMS.....71

Bekysheva M.O.

DEPRIVATION OF PARENTAL RIGHTS AS AN ADDITIONAL
PUNISHMENT FOR SEXUAL ASSAULT AGAINST MINORS.....78

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ЖЫНЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ- ЗОМБЫЛЫҚ ЖАСАҒАНЫ ҮШІН ҚОСЫМША ЖАЗА РЕТІНДЕ АТА- АНА ҚҰҚЫҒЫНАН АЙЫРУ

Бекишева М.О.

ҚР Бас Прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары Академиясының
магистранты, meguert-87@mail.ru

Ғылыми жетекшісі: Филипец О.Б.

ҚР Бас Прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары Академиясының доценті

Түйін. Мақалада заң шығарушының кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қол сұғылмаушылыққа қарсы қылмыс жасаған адамдарды жазалаудың тәсілдері талданды. Кеңестік кезеңдегі заң шығарушының тәжірибесін ескере отырып, кәмелетке толмағандарға қатысты зорлау үшін және кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылық пен жаза тағайындау проблемалары қаралды. Талдау негізінде автор қылмыстың аталған санаты үшін қосымша жаза жүйесін кеңейту бойынша ұсыныстар жасады.

Кілт сөздер: зорлау, кәмелетке толмағандар, жаза, қосымша жаза, ата-ана құқығынан айыру.

Құқық бұзушылықтарға қарсы қылмыстық-құқықтық іс-қимылдың елеулі және пәрменді негізі жаза болып табылады. «Қылмыстық құқық бұзушылық» және «жаза» ұғымдары бір-бірімен тығыз байланысты. Олар кез-келген уақыт кезеңіндегі қылмыстық құқық пен қылмыстық заңнаманың негізін құрайды. Ежелгі Римде «қылмыс болмаса және егер ол заңда көзделмеген болса, ол үшін жаза жоқ» деп білгені кездейсоқ емес [1, 82 б.].

Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан Жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты» атты Қазақстан халқына Жолдауының жекелеген ережелерін іске асыру мәселесі бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2020 жылғы 30 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңымен [2] кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қол сұғышылыққа ден қою шаралары қатаңдатылды, бұл келешекте олардың санының азаюына ықпал етуі тиіс. Осы түзетулермен Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі - ҚР ҚК) 120 - бабына өзгерістер енгізілді, кәмелетке толмаған баланы зорлағаны үшін белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру түріндегі қосымша жазамен 15 жылдан 17 жылға

дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы көзделген. Егер көрсетілген іс - әрекеттер екі және одан да көп кәмелетке толмаған адамға қатысты не кәмелетке толмаған адамға қатысты аталған іс-әрекеттерді ата-анасы, өгей әкесі, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының Заңымен жүктелген өзге адам жасаса, онда іс-әрекеттер белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып не өмір бойы бас бостандығынан айыра отырып, неғұрлым қатаң түрде-17 жастан 20 жасқа дейін жазаланады.

Статистикалық деректерге сәйкес 2019 жылы Нұр-сұлтан қаласының мамандандырылған соты зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері үшін 8 адамды соттады, ал 2020 жылы осындай қылмыс түрін жасағаны үшін сотталғандар саны 9 адамды құрады, бұл кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қылмыстардың өскенін көрсетеді.

Құқық бұзушы-зорлаушылар арасында ҚР ҚК 120-бабының 4-бөлігі (бұрынғы редакциясында) бойынша басқа қылмыстармен бірге 1952 жылы туған бір ер адам ҚР ҚК 93-бабының 1-бөлігі 5-тармағының ережесін қолдана отырып, 19 жылға бас бостандығынан айыруға сотталған.

Осы орайда «Қылмыстың осы түрлері үшін қосымша жазаны одан әрі қатайту және тағайындау қажеттілігі бар ма?» деген сұрақ туындайды.

Әрине, көзқарастар әртүрлі болуы мүмкін, бірақ ҚР ҚК 39-бабының 2-бөлігіне сәйкес жаза «әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сондай-ақ сотталған адамды түзеу және жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алу мақсатында» қолданылады [3].

ҚР ҚК 120-бабының 3-2-бөлігі бойынша, сондай-ақ ҚР ҚК 121-бабының 3-2-бөлігі сияқты жаза белгілі бір санаттағы адамдарға, яғни оқушыларға/тәрбиеленушілерге жыныстық қол сұғушылық жасаған педагогтарға немесе білім беру, мекеме қызметкерлеріне қолданылады. Сондай-ақ ерекше ауырлататын мән-жай деп көрсетілген қылмыстық әрекеттерді ата-ананың өзінің кәмелетке толмаған балаларына қатысты жасауы танылады, бұл ретте қылмыстық заң шеңберінде оны ата-ана құқықтарынан айыру мүмкін емес, өйткені бұл ҚР ҚК-де көзделмеген.

Қылмыстық заң – бұл заңсыз қолсұғушылық жағдайында қолданылатын неғұрлым жазалаушы нормативтік құқықтық акт. ҚР ҚК жасалған қылмыстық құқық бұзушылыққа ден қою шаралары ретінде 2 – бапта жаза және өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын көздейді.

Расында да, «қазіргі қоғамда кейбір жүйелер белгілі бір құқықтардан айыруды жазаларға жатқызбайды, бірақ оларды тек қауіпсіздік шаралары ретінде қарастырады, ал басқаларында олар қосымша жаза ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, кейбір заңнамаларда олар тағайындалған жазаның қосымша салдары ретінде анықталады» [4].

Қылмыстық құқық теориясында заңнамада көрсетілген жазалардың негізгі түрлерін зерттеуге назар аударылады, бұл оларды жүзеге асыру арқылы адамдарға қылмыстық-құқықтық әсер ету жүзеге асырылатындығымен түсіндіріледі, сонымен бірге қылмыстық заңнаманың міндеттерін шешу және жазалау мақсаттарына қол жеткізу үшін құқықтық реттеу, қосымша жаза түрлерін тағайындау және орындау практикасы маңызды.

Қылмыстық құқық теориясындағы қосымша жазалар негізгі жазалардың қосалқы құралы, сотталғандарға әсер ету құралы болып табылады, олар көбінесе нақты өмірлік жағдайларда әлеуметтік әділеттілікті, арнайы және жалпы алдын-алуды қалпына келтіру мақсаттарына қол жеткізуде шешуші мәнге ие болуы мүмкін.

Біз «қосымша жазалардың әлеуметтік маңыздылығы, ең алдымен, қылмыстық жауапкершілікті тереңірек дараландыруға, жазаның негізгі түрлерін анықтауға және сол арқылы жазаның белгілі бір мақсаттарына жету кепілдігін арттыруға мүмкіндік беретіндігінде» деген ұстанымды қолдаймыз [5, 8-бет].

Қосымша жазалар жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың ерекшелігі ескеріле отырып және кінәлінің жеке басының мінездемесі ескеріле отырып не заңның тікелей талабы бойынша немесе соттың қалауы бойынша сотталған адамның жекелеген тараптарына (негізгі жазамен салыстырғанда) ықпал ету арқылы қылмыстық жауаптылық пен жазаны саралауға және дараландыруға бағытталған бірыңғай (негізгісімен жиынтығында) кешенді жазалау шарасын күшейту және дараландыру үшін қолданылатын жазаның жекелеген мақсаттарына қол жеткізу үшін жазалар жүйесіне енгізілген қосалқы құралдар деп танылады.

Қосымша жазалар, егер олар ҚР ҚК Ерекше бөлігінің санкцияларға міндетті нормалары ретінде көрсетілсе, қылмыстық жауапкершілік пен жазаны саралау құралы болып табылады. Міндетті қосымша жазаларды ескере отырып, заң шығарушы қылмыстық жауапкершіліктің шегін белгілейді. Қосымша жазалардың функциялары белгілі бір иерархияны білдіреді. Олардың жалпы функциясы негізгі жазаның сипаттамасымен анықталады. Негізгі жазаның жаңа

қырлары оның функцияларын күшейту тұрғысынан оның функционалдығын өзгерте отырып, қосымша жаза тағайындау арқылы беріледі.

Жаза институтының дамуының ретроспективасы, сондай-ақ шет мемлекеттердің заңнамасын талдау жазалау жүйесінің, оның ішінде қосымшалардың тұрақты және үздіксіз түрленуін көрсетеді.

Қазақ КСР-інің 1959 жылғы 22 шілдедегі Заңымен бекітілген (1998 жылғы 1 қаңтардан бастап күші жойылды) Қазақ КСР-інің Қылмыстық кодексінде ата-ана құқықтарынан айыру сияқты қосымша жаза түрі көзделген (33-бап).

Ата-ана құқығынан айыру – бұл өте ауыр жаза. Ол тек міндеттерін лайықты түрде орындамайтын, түзеліп, өз міндеттерді тиісті атқарғысы келмейтін ата-аналарға қатысты қолданылады. Егер ата-ана (немесе олардың біреуі) отбасы заңнамасын өрескел бұзуға жол берсе не өз балаларының өміріне немесе денсаулығына қарсы қасақана қылмыс жасаса, ата-ана құқықтарынан айыру туралы шешім тек қана сот тәртібімен қабылданады.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстарға қатаң қарсы іс-қимыл жағдайында, біздің ойымызша, бұл жазаны оны кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қол сұғушылық үшін қосымша жаза ретінде енгізу мүмкіндігі тұрғысынан, атап айтқанда ҚР ҚК 120 және 121-баптары бойынша қарастырған жөн. Біздің республикамыздың қылмыстық заңы ерекше ауырлататын мән-жайлар ретінде ата-анасы немесе өгей әкесі жасаған зорлауды немесе нәпсіқұмарлық сипаттағы күш қолдану әрекеттерін қарастырады (ҚР ҚК 120-б.3-б. 2) - т. және 121-б. 3-б. 2) - т.).

Балаларға қатыгездік тек балаларға дөрекілік, немқұрайдылық, адамның қадір-қасиетін қорлау, балаларды қорлау немесе қанау ғана емес, сонымен бірге ата-аналардың оларға физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылық жасауы немесе олардың жыныстық қолсұғылмаушылығына қол сұғуы мүмкін. Ата-ана құқығынан айыру үшін осы негіздердің біреуі жеткілікті.

Ата-ана құқықтарынан айыру оған қатысты ата-аналар ата-ана құқықтарынан айырылған баламен туыстық фактісіне негізделген барлық құқықтардың тоқтатылуына әкеп соғады. Осылайша, ата-аналар еңбекке жарамсыз болған жағдайда кәмелетке толған балаларынан жәрдемақы алуға, сондай-ақ балалары бар азаматтар үшін белгіленген жеңілдіктер мен мемлекеттік жәрдемақыларға құқығы болмайды. Алайда, ата-ана құқығынан айыру ата-аналарды баласын асырау міндетінен босатпайды [6].

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Кодексінде ата-аналарды (немесе

олардың біреуін) ата-ана құқықтарынан айыру негіздерінің толық тізбесі қамтылған. Осы негіздердің кейбіреулері қосымша түсіндіруді қажет етеді.

"Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" ҚР Кодексіне сәйкес, егер ата-аналар: ата-ана міндеттерін орындаудан жалтарса, оның ішінде алимент төлеуден қасақана жалтарса; өз баласын перзентханадан, жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдардан және өзге де ұйымдардан алудан дәлелді себептерсіз бас тартса; өздерінің ата-ана құқықтарын теріс пайдаланса; балаға қатыгездікпен қараса, оның ішінде оған дене немесе психикалық зорлық-зомбылықты жүзеге асырса, оның жыныстық қолсұғылмаушылығын бұзса; ішімдікке, есірткі құралдарын және психотроптық заттарды қолданса, ата-ана құқықтарынан айырылады [6].

Сот ата-аналарды жоғарыда аталған негіздер бойынша олардың кінәлі мінез-құлқы болған жағдайда ғана ата-ана құқықтарынан айыруы мүмкін. Ата-аналардың балаларды тәрбиелеу жөніндегі өз міндеттерін орындаудан жалтаруы олардың адамгершілік және дене бітімі жағынан дамуына, оқуына, қоғамға пайдалы еңбекке дайындалуына қамқорлық жасамауынан, алимент төлеуден қасақана жалтаруынан көрінуі мүмкін. Мұндай жалтарудың ерекше жағдайы баласын перзентханадан немесе басқа балалар тәрбиесінен, емделуден немесе басқа мекемелерден алудан дәлелді себептерсіз бас тарту болып саналады.

Ата-ана құқықтарын теріс пайдалану деп бұл құқықтарды балалардың мүдделеріне зиян келтіру, мысалы, оқуда кедергілер жасау, қайыр сұрауға, ұрлауға, жезөкшелікке, спирттік ішімдіктерді немесе есірткілерді пайдалануға және т. б. бейімдеуді түсіну керек.

Балаларға қатыгездікпен қарау ата-аналардың оларға физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылық жасауында немесе олардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қол сұғуында ғана емес, сонымен бірге тәрбиелеудің жол берілмейтін тәсілдерін қолдануда да (балаларды дөрекі, немқұрайды, адамның қадір-қасиетін қорлайтын, балаларды қорлау немесе қанау) көрінуі мүмкін.

Бұл ретте қолданыстағы құқық бойынша ата-ана құқықтарынан айыру Қазақ КСР ҚК-де көзделгендей, қылмыстық заңнама шеңберінде жүзеге асырыла алмайды.

«Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 25 маусымдағы Нормативтік қаулысының 2-тармағына сәйкес: «Қылмыстық топтар құрамында қылмыстық құқық бұзушылықтар, сыбайлас жемқорлық, террористік, экстремистік қылмыстар, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың жыныстық

қолсұғылмаушылығына қарсы қылмыстар жасағаны үшін кінәлі деп танылған және түзету жолына түскісі келмейтін бұрын сотталған адамдарға заңда көзделген қатаң жазалау шараларын міндетті түрде талқылау және қолдану қажеттігіне соттардың назары аударылсын» [7].

Қылмыстық заңның санкциясында қосымша жаза қолдану немесе қолданбау мүмкіндігі көзделсе, соттар оны тағайындау туралы мәселені талқылауға және үкімде қабылданған шешімнің себептерін көрсетуге міндетті. Мұндай жағдайларда қосымша жазаны қолданбау үкімнің қарар бөлігінде көрсетілмейді.

Адамды қосымша жаза тағайындау міндетті болып табылатын қылмыстық заңның баптары бойынша соттаған кезде сот оны үкімде қабылданған шешімнің себептерін міндетті түрде келтіре отырып, ҚР ҚК-нің 55-бабында көзделген жағдайлар болған кезде ғана тағайындай алмайды.

Осы ережелер мүлікті тәркілеу түрінде қосымша жаза тағайындауға қолданылмайды, оны қолданудың негіздері мен шарттары ҚР ҚК 48-бабының талаптарына сәйкес осы жазаның мазмұнымен айқындалады.

Шет елдердің заңнамаларын Испанияның Қылмыстық кодексінің мысалында қарастырайық, онда елдің Қылмыстық Заңында құқықтардан айыруға байланысты жазалардың толық тізбесі берілген, олардың ішінде: «ата-ана құқықтарынан, қорғаншылық және қамқоршылық, қорғау немесе қорғау құқықтарынан айыру: «кінәліні ата-ана құқығынан туындайтын құқықтардан айыру және жоғарыда аталған басқа да құқықтардан үкімнің қолданылу мерзіміне айыруды көздейді (Испания ҚК 39-бабы). Істің мән-жайларына байланысты сот бұл жазаны кінәлінің асырауындағы барлық немесе кәмелетке толмағандардың бірінің мүдделерін негізге ала отырып тағайындай алады» (Испания ҚК-нің 46-бабы) [8].

Мысалы, «Кантабрия округінің № 32/2006 сотының 2006 жылғы 5 қазандағы шешімімен сотталушы Маркос Алисияға қатысты зорлау үшін кінәлі деп танылды, 7 жылға бас бостандығынан айырылды, сол мерзімге пассивті сайлау құқығынан айырылды. Сот сотталушыны жәбірленушіге жарақат алғаны үшін 300 евро, сондай-ақ моральдық зиянды өтеу үшін 12000 евро төлеуге міндеттеді. Алдағы 10 жылда оған жәбірленушіге немесе оның тұрғылықты жеріне 300 метрден жақын қашықтыққа жақындауға тыйым салынады. [9].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, 1959 жылғы Қазақ КСР заң шығарушысы мен Испания заң шығарушысының тәжірибесін дұрыс деп санаймыз, онда қылмыстық заңнама аясында соттың қосымша жаза қолдануы –

ата-ана құқығынан айыру көзделген. Осы қосымша жаза мемлекеттің жыныстық қол сұғылмаушылыққа қарсы жасалған қол сұғушылыққа барабар реакциясы болады және осы қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілікті одан әрі қатайтуға ықпал етеді деп ойлаймыз.

Осыған байланысты, қосымша жазалау жүйесін (ҚР ҚК 40 – бабының 3-бөлігі) жаңа түрмен-ата-ана құқығынан айыруды және ҚР ҚК 120-бабы 3-1, 3-2, 4-бөлігі және 121-бабы 3-1, 3-2, 4-бөліктерінің санкцияларына ата-ана құқықтарынан айыруды жазаның қосымша түрі ретінде қосуды ұсынамыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Миньковский Г.М. Уголовное право России: общая и особенная части. М., 1998. – 188 с.
2. Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2020 года №393-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу реализации отдельных положений Послания Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z20000000393>.
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК. // <https://adilet.zan.kz/kaz/>
4. Т.В. Кометиани. Лишение родительских прав – это крайняя мера семейно-правовой ответственности// <http://susumanskiy-rayon.ru/govinfo/govinfo prosecutors/media/>
5. Аветисян П.А. Дополнительные наказания и их назначение» // Автореф. на соискание ученой степени к.ю.н. – Казань, 2003 г. – 32 с.
6. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье»// <https://adilet.zan.kz/kaz/>;
7. Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 25 июня 2015 года № 4 «О некоторых вопросах назначения уголовного наказания»// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P150000004S>.
8. Уголовный Кодекс Испании // http://artlibrary2007.narod.ru/kodeks/ispanii_uk.doc.
9. Berdugo Gomez de la Torre I., Arroyo Zapatero L., Garcia Rivas N., Ferre Olive J.C., Serrano Piedecasas J.R. Lecciones de Derecho Penal. — Parte General, 2.a ed. — Barcelona, 1999// «Наказание, связанные с лишением прав, по уголовному праву Испании» //А.Р. Абакаров.

ЛИШЕНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ КАК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ НАКАЗАНИЕ ЗА ПОЛОВЫЕ ПОСЯГАТЕЛЬСТВА В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация. В статье проанализированы подходы законодателя к наказуемости лиц совершивших преступления против половой неприкосновенности в отношении несовершеннолетних. Рассматриваются проблемы уголовной ответственности и назначения наказания за изнасилования в отношении несовершеннолетних и за преступления сексуального характера, совершённые в отношении несовершеннолетних, с учетом опыта законодателя советского периода. На основании проведенного анализа автором выработаны предложения по расширению системы дополнительных наказаний за указанную категорию преступлений.

Ключевые слова: изнасилование, несовершеннолетние, наказание, дополнительные наказания, лишение родительских прав.

DEPRIVATION OF PARENTAL RIGHTS AS AN ADDITIONAL PUNISHMENT FOR SEXUAL ASSAULT AGAINST MINORS

Annotation. The article analyzes the approaches of the legislator to the punishability of persons who have committed crimes against sexual integrity against minors. The problems of criminal responsibility and sentencing for rape against minors and for sexual crimes committed against minors are considered, taking into account the experience of the legislator of the Soviet period. Based on the analysis, the author has developed proposals to expand the system of additional penalties for this category of crimes.

Keywords: rape, minors, punishment, additional punishments, deprivation of parental rights.